

Lokale idrætshistoriske aktiviteter

Eksempler fra Vejle

af Jens Topholm

Indledning

Denne artikel er skrevet med baggrund i det arbejde, der er foregået i det sidste års tid på Vejle Kulturhistoriske Museum/Byhistorisk Arkiv omkring udstillingen „Sport i Vejle“. I det følgende diskuteres hvorfor vi beskæftiger os med den lokale idrætshistorie, hvad der foregår i Vejle, hvilke emner vi kan tage op, hvad der findes af materiale til belystning heraf, samt hvorledes vi i fremtiden vil arbejde med den lokale idrætshistorie.

Hvorfor lokal idrætshistorie?

Den mest almindelige grund til at beskæftige sig med lokal idrætshistorie – i Vejle eller hvilket som helst andet sted – er et forestående jubilæum. Man vil gerne mindes. Der er „utallige eksempler på, at mænd har grebet sig selv i ved det yderste Thule eller ved bredden af Ganges at tænke på deres gamle klub og de gamle kammerater. Og så trækker man minderne som perler på en snor“. Et andet og næsten mere poetisk eksempel lyder: „Fra spil med en bold – jeg binder, en krans af gamle minder“. Der er selvfølgelig ikke noget galt i at mindes de gode, gamle dage; men i mange tilfælde fører det til en kraftig mytedannelse: Ildhuen og glæden var altid større førhen, det er (næsten) altid vejlensere af alle klasser, der står sammen om klubben, der i øvrigt altid har haft dygtige ledere, handlekraftige bestyrelser og kompetente formænd. Ungdommen af i dag (1930, 1940, 1950 ...) får også alting serveret på et sølvfad, har langt bedre rekvisitter o.s.v.

Myterne er selvfølgelig lette at gennemskue. Hvis der f.eks. har været 5 formandsskift i en periode i begyndelsen af 1920'erne, kan man godt regne med, at alle formændene ikke var lige kompetente, men jubilæumsbegejstringen og myterne er med til at tilsløre, hvad vi egentlig har med at gøre. Det er faktisk en alvorlig sag at sætte sig for at undersøge et stykke lokalhistorie. Det er ikke nok at konstatere, at „det er helt morsomt at se, at en af de største vanskeligheder, man dengang havde at kæmpe med, nøjagtig er den samme, som man i dag må slås med“.

I det aktuelle tilfælde er det Vejle Gymnastikforening, der skimter en sammenhæng mellem ungdommens trang til at ryge cigarer og promenere på strøget i 1913 og en aktuel stagnation i 1941. Det er ikke kun morsomt. Det burde undersøges nøjere.

Dermed er vi fremme ved, at der er andre grunde end jubilæet til at tage fat på en klubs, en periodes eller et bestemt emnes historie. Idrætten har en samfundsmæssig og kulturel sammenhæng. Der har været forskellige bevæggrunde, forskellige betingelser og forløb. Vi må kende nærmere til hvorfor, hvornår, hvem og hvordan for at kunne forstå de idrætslige rødder og dermed måske være bedre hjulpet i dagens brydningstid. Det er f.eks. et perspektiv, at Vejle Gymnastikforening i 1909 blev udsat for pres fra de menige medlemmer om at arrangere opvisninger for de mere dødelige gymnaster – og ikke kun for præstationsholdet. Da man gav efter og arrangerede et – efter forholdene – stort motionsstævne, fik man en økonomisk og sportslig bet, det tog lang tid at overvinde. Eller hvad med forslaget om at indføre damefodbold i Vejle Boldklub i 1906? Der er mange gode grunde til at dykke ned i idrætshistorien.

Idræt er kultur og en del af kulturhistorien og må behandles som sådan. En lokal idrætsverden uden anden hukommelse end skåltaler står dårligt rustet til at tackle dagens problemer, og det er både synd og skam. Man kan ikke negligere en så betydningsfuld og kompleks del af vores historie som idrætslivet, og derfor skal vi beskæftige os med den lokale idrætshistorie. Det er oven i købet et dynamisk og spændende område at dykke ned i, og et jubilæum er skam ikke den værste anledning til at give sig i kast med det.

Hvad sker der i Vejle?

Der er lang tradition blandt klubber og organisationer for udgivelse af festskrifter. De første udkom allerede før 1. verdenskrig, og siden er der kommet en jævn eller måske snarere ujævn strøm af skrifter med et meget blandet indhold. Det kan svinge fra selvstændige publikationer over et udvidet nummer af medlemsbladet til rene annonceblade. Baggrunden for disse udgivelser er ofte, at en eller flere af de ældre medlemmer – måske sammen med en journalist – har kigget i de gamle protokoller og snakket med nogle af veteranerne.

Festskrifterne kan nok kritiseres, især hvis man tager de faglige historiske briller på, men de er en uomgængelig indgang til det lokale idrætsliv. For det første kan de f.eks. indeholde lange uddrag af nu forsvundne forhandlings-

protokoller, og for det andet siger de meget om, hvordan idrætten og historien blev opfattet på det tidspunkt, festskriftet blev til. Det er en væsentlig og værdifuld tradition, der stadig holdes i hævd.

Jubilæer og mærkedage medfører desuden ofte en større omtale i den lokale presse, udstillingsarrangementer i banker eller sparekassen, historiske opvisninger, fremvisning af gamle film eller lignende. I mange klubber og foreninger er der endvidere tit en lille gruppe af mennesker, der bliver specielt interesseret i at dykke ned i historien, og som derfor tager rundt og snakker med de gamle, skriver et stykke i medlemsbladet o.s.v.

Historien lever altså ude i foreningerne. Det er imidlertid også sådan, at mange af disse aktiviteter bærer stærkt præg af deres ophavssituation, og det kan næppe være anderledes, når det er ens eget hjertebarn, man i princippet skal blotlægge. Det vigtige er, at der foregår noget, vi kan bygge videre på.

Uden for de idrætslige organisationer har kun ganske få lokalhistorikere beskæftiget sig med idrætten. Der står ikke et eneste ord om den i den traditionelle byhistorie og meget lidt i de lokale historiske tidsskrifter. De få egentlige bøger om idrætten falder på et meget tørt sted.

Går vi frem til de kulturelle institutioner som arkiv og museum, er det først inden for de seneste par år, at idrætten er blevet rigtigt „opdaget“ som et stykke bevaringsværdigt kulturhistorie.

Fra 1981-83 iværksatte de lokalhistoriske arkiver i Vejle Amt – som det er sket i snart alle landets amter – en systematisk indsamling af kilder til de folkelige bevægelser historie. Der blev ved denne lejlighed indsamlet og registreret ca. 20 idrætslige foreningsarkiver alene i Vejle kommune, ligesom der blev oprettet et register over tidligere og nuværende foreninger.

I 1984 arrangerede Vejle Kulturhistoriske Museum/Byhistorisk Arkiv en idrætsudstilling „Sport i Vejle“. Udstillingen var bl.a. foranlediget af EM og OL, den megen debat om eliteidrætten, Ove Korsgaards: „Kampen om kroppen“ m.m. Det var også for at styrke den allerede påbegyndte indsamling af kildemateriale og rekvisitter, og fordi vi gerne ville markere, at vi også havde opdaget, at idræt var kultur. – Målsætningen var, 1) at trække hovedlinjen fra skyttebevægelsen over gymnastikken og idrætten på landet til den engelske sports gennembrud og senere vokseværk i byen, 2) at arbejde med temaer som bredde/elite, sport/politik, kvindeidræt m.v. og endelig 3) at udarbejde et fyldigt katalog, der kunne danne udgangspunkt for en fortsat beskæftigelse med idrættens historie i og omkring Vejle.

Vi blev imidlertid hurtigt klogere. Der var ikke meget at hente på magasi-

net, der var ingen lokalhistorisk „oversigt“ at læne sig op ad o.s.v. Vi måtte, kort sagt, starte fra bunden med at lokalisere mennesker, billeder og genstande i et hidtil ukendt omfang, før det var muligt at danne sig et overblik. På denne baggrund røg temaerne delvis ud af udstillingen, og der blev ikke tid til at fuldføre et katalog. Med hjælp fra en masse mennesker i det lokale idrætsliv kom udstillingen således til at bestå af en fremstilling af hovedlinjerne fra skyttebevægelsen til idrætten i 1980'erne (med lidt „skjulte“ temaer) samt specialafdelinger for olympiade, sportstøj og gymnastik- og motionsrum, ligesom der blev plads til en lille biograf med klip fra gamle film.

Udstillingen blev set af ca. 6000 mennesker, og den kom til at virke som et startpunkt for en mere systematisk beskæftigelse med det lokale idrætsliv. Arbejdet med udstillingen aktualiserede spørgsmålene om, hvilke emner vi skulle tage op, hvilket materiale vi kunne fremskaffe til at belyse disse emner, og hvordan vi skulle arbejde i fremtiden.

Hvilke emner kan vi tage op?

Der ligger en fare ved at tage lokalhistoriske emner op, nemlig at man let kommer til at anlægge en total problemstilling: alt skal med, fordi alt har betydning. Der findes utallige undskyldninger i forbindelse med tidligere aktiviteter (også den seneste udstilling!) om, at det desværre ikke var muligt at få alle navnene, sportsgrenene, konkurrencerne, eller hvad det nu måtte være, med. Hvis man vil studere det hele, ender man nemt i den gølge, ukontrollerede og ret beset værdiløse opremsning, der mere tilslører end afdækker fortiden.

På den anden side er der en fidus ved denne fare, nemlig at vi har med en rimelig overskuelig helhed at gøre. Der er mulighed for at komme helt derved, hvor man kan studere *den konkrete forandring*, der fandt sted af den og den grund og fik de og de konsekvenser for den og den. Vi kan komme langt ind mod selve kernen og kræfterne i det lokale idrætsliv.

Faren ved denne fidus er så igen, at man glemmer sammenhængen med øvrige lokale – for slet ikke at tale om centrale eller internationale – fænomener.

Hvorom alting er, er det nødvendigt at vælge et emne – og her må der være frit slag – samt at stille en række spørgsmål til de emner, man gerne vil belyse.

Det traditionelle hovedemne er *foreningshistorien* fra begyndelsen til nu, hvor hovedmålet er at undersøge betingelser og årsager, forandringer og forløb. For at undgå den totale problemstilling undersøger vi specielt 1) ideologiske, 2) økonomiske, 3) organisatoriske og 4) idrætslige emner og stiller følgende spørgsmål til disse:

1) Ideologiske

- Med hvilket formål startede klubben?
- Er dette formål blevet ændret? Evt. hvordan, hvornår og hvorfor?
- Er klubbens grundlag specielt i forhold til lignende lokale klubber?
- Hvordan er idégrundlaget i forhold til den generelle tendens på landsplan?

2) Økonomiske

- Hvor kom pengene fra – før og nu?
- Hvilke forandringer er der evt. sket og hvorfor?
- Følger/afviger de lokale tendenser udviklingen på landsplan?

3) Organisatoriske

- Hvor kom medlemmerne fra ved klubbens start? Er der siden sket en ændring i den sociale rekruttering?
- Hvilke ledende kræfter satte/sætter deres præg på klubben?
- Er der sket væsentlige ændringer i det organisatoriske grundlag? Evt. hvorfor?
- Hvorledes har forholdet til andre lokale og centrale organisationer udviklet sig?

4) Idrætslige

- Hvilke idrætsgrene har været dominerende hvornår, hvordan og hvorfor?
- Er der sket forandringer i udførelse, udstyr, regelsæt, træningsmetoder o.lign.?
- Har der været markante op- og nedture? Hvorfor?
- Hvorledes med evt. publikum og forholdet til medierne?

Der kan stilles mange flere spørgsmål; men meningen med denne skabelon er at spore undersøgelserne ind på det problematiserende felt.

Tværgående og periodiske emner springer på det nærmeste op af Vejle idrættens fortid:

„*Politik og religion* kan vi være uenige om, men sporten binder uløseligt ungdommen sammen til evig tid“, hedder det et sted, og et utal af episoder står i grel kontrast hertil. Som f.eks. i 1921, hvor KFUM's Idrætsafdeling tvang

de nystiftede Samvirkende Idrætsklubber i Vejle (SIV) til at aflyse et asfaltbal, der var planlagt som et værdigt punktum på den første sportsdag. KFUM's Idrætsafdeling meldte sig året efter ud af SIV på grund af dennes stilling til offentlig dans, der var i „direkte modstrid med KFUM's mål“. Eller som i 1923 hvor en strejkebryder/arbejdsvilligs optræden på Vejle Boldklubs 1. hold medførte så voldsomme reaktioner, at der måtte politibeskyttelse til, da han forlod banen. Arbejdernes Fællesorganisation truede senere VB med økonomiske sanktioner, og mente i øvrigt at det „ville være i klubbens interesse at ekskludere nævnte medlem“.

I Vejle Gymnastikforening var det umuligt at lokke *kvinderne* til at tage del i „generalforsamlinger og andre for foreningen vigtige møder“, og m.h.t. det idrætslige roses kvinderne for at være mere åbne end mændene over for nye tendenser, samtidig med at det konstateres, at „damernes præstationer jo ikke er lette at bedømme“. De havde nemlig selv ønsket at nedtone enkeltpræstationerne, og „som følge heraf kan man kun se på damernes præstationer holdvis“ (1941).

Tilskuervolden har også sine rødder; f.eks. i 1922, hvor en kamp mellem VB og AGF sluttede i tumultagtige scener med vold mod dommeren. VB blev først frataget hjemmebaneretten, men reddede sig dog til sidst mod at betale en bøde på 150 kr.

Endelig kan problemstillingen om *idræt som underholdning* belyses til forskellige tider. „Sensationen har jo et langt større publikum end sporten“. Det måtte f.eks. sukkerkoger Carl Nielsen fra Vejle Atletklub erkende, da han (i 1901) „uden for konkurrencen præsterede noget ganske udmærket ved at bære en kuglestang på 150 pund, belastet med 5 voksne mænd, samt ved, liggende på hænder og fødder (en såkaldt bro), at bære 1000 pund på brystet“.

Der er masser af emner at tage op. Fidusen ligger i at stille nogle spørgsmål, man gerne vil have besvaret, og så selvfølgelig finde noget materiale, der kan sige noget herom.

Hvad der findes af kildemateriale?

Det er en forudsætning, at der foretages en orientering i den generelle litteratur vedr. et specielt emne, og at der er skabt en basisviden om lokalområdets historie i almindelighed: hovedtrækkene i den økonomiske

sociale, politiske og kulturelle udvikling. Ikke sådan at forstå, at alverdens litteratur skal gennemlæses, før man kan gå til det egentlige interesseområde; men det er en god idé i alle tilfælde at orientere sig i Trap's Danmark (alle 5 udgaver), den/de traditionelle by/sognehistorier, og evt. special litteratur om beslægtede emner. Det er også en god idé at læse alle forhåndenværende festskrifter, også dem, der ikke lige berører det emne, man interesserer sig for, for ad den vej at få et vist overblik samt inspiration til at formulere sin problemstilling.

Derefter kan man gå til det egentlige kildemateriale, det vil først og fremmest sige foreningsarkivet, der – hvis det er velbevaret – kan indeholde: love og vedtægter, forhandlingsprotokoller, medlemsbøger, regnskabsprotokoller, korrespondance, dagbøger, erindringer, scrapbøger, programmer/brochurer, billeder, klubblade, festskrifter, film m.v. Man må også søge i nærliggende arkiver: beslægtede organisationsarkiver, personarkiver, institutionsarkiver m.v. Mange lokalhistoriske arkiver har desuden specielle avisudklip- og småtryksamlinger, samt særskilte bånd- og billedsamlinger. I mange tilfælde må man endvidere ud og skabe kildemateriale gennem interviews af folk, der var med, da det skete. Genstande og rekvisitter må også regnes med til kildematerialet. En sammenstilling af udstyr fra forskellige perioder siger meget om betingelser og udvikling.

Ideelt set burde sådant materiale være opbevaret eller i det mindste registreret på de lokale kulturelle institutioner: arkiv, museum eller bibliotek. Det må også være det første sted, man orienterer sig og får et overblik over, hvad der findes af materiale, man umiddelbart kan gå til, og stedet hvor man kan finde frem til andre søgemuligheder.

Det reelle forhold vil nemlig ofte være (og er det stadig i Vejle), at meget materiale befinder sig ude i foreningerne eller hos enkelte medlemmer. Og det kan være en hård nød at knække. Mange gange vil materialet være ikke ét, men flere eller mange forskellige steder: hos tidligere formænd og sekretærer, i gamle klubhuse o.s.v.

Det kræver derfor et større detektivarbejde at få stykket de mange uransagelige veje sammen, således at materialet igen kommer for dagen. I denne sammenhæng vil samarbejdet med arkiv/museum være naturligt og i alles interesse. Det er nemlig ikke altid nemt at overbevise om, at man er på jagt efter noget værdifuldt. I forbindelse med udstillingsarbejdet i Vejle har det i alle tilfælde været en ofte gentaget bemærkning, at „det da ikke kan have interesse for museet“. På denne måde kan søgningen efter materiale, der endnu befinder sig hos dem, der har skabt det, være med til at sætte en indsamling i gang, der vil være til gavn for lokalhistorien som sådan.

Fremtidige aktiviteter

Som det forhåbentlig er fremgået tages der af og til lokale idrætshistoriske initiativer i Vejle. Der er mange emner, der kunne stå for en nærmere undersøgelse, og det strandeder heller ikke på materiale, selv om der stadig skal graves efter noget af det.

Alligevel kan der være grund til kritisk at overveje det fremtidige virke. Initiativerne er stadig for få og for spredte. Der er ingen koordination eller diskussion af en fælles målsætning. Indsamling og registrering lader ligeledes meget tilbage at ønske, og formidlingen er for traditionel.

På denne baggrund har Vejle Kulturhistoriske Museum/Byhistorisk Arkiv i samarbejde med Den Jyske Idrætsskole foreløbig iværksat en studiekreds om Kvinder og Idræt, ligesom udstillingen på museet genetableres på Den Jyske Idrætsskole. Det er endvidere tanken at oprette et idrætshistorisk aktivitetscenter med Vejle Amt som virkeområde. Hovedopgaverne skal være 1) Udstillingsvirksomhed (faste udstillinger, vandrestillinger, audiovisuelle serier ...), 2) Indsamlingsvirksomhed (med central registrering i samarbejde med museer/arkiver), 3) Oplysningsvirksomhed (foredrag, studiekredse) og 4) Undersøgelingsvirksomhed (koordination, kontraktforskning, vejledning, skriftrække ...) Vi vil gerne skabe et forum, hvor det lokale idrætslivs betingelser og forløb kan diskuteres og søges forstået af aktive idrætsfolk og ledere, museums- og skolefolk, beslutningstagerne i amt og kommune m.fl. Det langsigtede mål er at lægge op til etablering af et permanent idrætshistorisk aktivitetscenter for Vejle Amt, der kan betjene den enkelte idrætsforening, kommunale og amtslige sammenslutninger fra de 4 hovedorganisationer i dansk idræt, regionale uddannelsessteder samt kommunale og amtskommunale fritids- og kulturinstitutioner.

Lokal idrætshistorie fortjener en grundig opmærksomhed, både fordi det er spændende i sig selv, og fordi den aktuelle brydningstid har skabt et stort behov ude i marken for at få klarhed over nogle af forudsætningerne. Der er nok at gå i gang med, og så kan man jo drømme om en fremtidig struktur, hvor specielt den lokale idrætshistorie f.eks. med basis i 4-5 regionale centre kan indgå i et frugtbart samspil med eksisterende kulturinstitutioner og et kommende landsdækkende specialmuseum for idræt.